

Проблема материнської та батьківської опіки у педагогічній спадщині Мирослава Стельмаховича

Українська етнопедагогіка втілює в собі народний педагогічний досвід і народну мудрість, народні погляди на проблеми материнської та батьківської опіки. Вона поклала на батьків головну відповідальність за виховання своїх дітей, за організацію життя родини.

Думки, закладені в народнопоетичній творчості щодо дитячого сирітства, підтверджують і результати сучасних досліджень. Так одним із найавторитетніших дослідників української етнопедагогіки є Мирослав Стельмахович. Основними аспектами його педагогічної спадщини є материнська та батьківська опіка, відповідальність за християнське виховання дітей.

Вчений є автором фундаментальних праць (“Українське родинознавство”, “Українська родинна педагогіка”, “Народна педагогіка” та ін.), в яких вказує на болючу соціально-політичну проблему сьогодення зростання кількості дитячих притулків та сиротинців в Україні: “Незважаючи на задовільні харчування й догляд, в їхньому психічному, інтелектуальному та емоційному розвитку спостерігається значне відставання від вікової норми, від їхніх ровесників, які ростуть і виховуються у сім’ї під опікою батьків. Не бачивши нормальних родинних стосунків, не знаючи маминої ласки, батьківської і материнської любові, вони не здатні дати все це своїм дітям. І їх дітей чекає така ж сама сирітська доля в казенних виховних дитячих будинках. Сирітство при живих батьках приносить неймовірні страждання дітям» [1; с.40].

Вчений писав про особливий підхід до дітей-сиріт, необхідність розробки курсу “сирітської педагогіки”: “Нам конче потрібна науково розроблена психологія та педагогіка сироти та напівсироти, в основу якої мають лягти

етнопедagogіка та етнопсихологія багатовікового народного досвіду і знань щодо виховання осиротілих дітей”[2; с.29].

Вчений зібрав значний матеріал, який дає змогу ознайомитися із змістом народної опікунської педагогіки. Про силу виховного впливу батьків красномовно говорять і українські народні прислів'я і приказки: “Чоловік у домі – голова, а жінка – душа”, “Без хазяїна двір, а без хазяйки хата плаче”. Народна педагогіка закликає співчутливо ставитися до сиріт і напівсиріт, надавати їм підтримку і допомогу. Кривдити сироту – гріх. Мирослав Стельмахович писав: “Народна сентенція “Батько помре – дитина напівсирота, а мати – то вже кругла сирота” абсолютно не принижує роль батька, а через проголошення особливого значення матері підносить неоднорідність їх рольового впливу”[3; с.113].

Широко втілений в українському фольклорі ідеал матері, першої опікунки, яка виносить дитину під своїм серцем і приводить на світ, зігріває теплом, ласкою, виховує в ній доброту, плекає чуйність і доброзичливість, Рідна мати — перший педагог, від якого розпочався родовід вихователів та й самого виховання, і її ніким замінити не можна (“Матір ні купити, ні заслужити”, “Нема в світі цвіту цвітнішого, як маківочка, нема ж і роду ріднішого, як матіночка”, “Хто маму має, той горя не знає”, “На світі знайдеш усе, крім рідної матері”). У багатьох піснях народ називає жінку-матір такими теплими словами, як “ненька рідненька”, “матінка”. Справжня мати нічого не пошкодує для своїх малят. Вона ніколи не залишить дитину в біді, а тим більше не кине її напризволяще. Мати завжди зрозуміє дитину, завжди поспішить їй на допомогу, не вагаючись віддасть останній шматок хліба, а за врятування дитини — навіть життя. Мати невтомно піклується про своїх дітей, навіть за таких нестерпних умов, “коли дітей тяжче годувати, ніж камінь глодами”. У народній педагогіці не раз зазначається, що любов матері до дитини найсильніша в світі (“Діти плачуть, а в матері серце болить”, “У дитини заболить пальчик, а у мами — серце”, “Матері кожної дитини жаль, бо котрого пальця не вріж, то все болить”. Яка б у матері дитина не була, вродлива чи не вродлива, здорова чи хвора, талановита чи безталанна, матиному серцю вона

наймиліша (“Людам — як болото, а матері — як золото”, “Всякій матері свої діти милі”, “Дитина хоч кривенька, та батькові - матері миленька”).

Значна увага приділена в народній педагогіці і батькові, слово якого має для дитини авторитетне значення, результати його виховного впливу надзвичайно вагомі. Без сприйняття батька існує небезпека переростання любові матері у надмірну поблажливість. Саме батько завдяки чоловічій мужності є необхідною опорою в родинній педагогіці (“Не навчив батько — не навчить і дядько”, “Не послухаєш тата, послухаєш ката”) та ін...

За народним моральним кодексом батьки зобов'язані виховувати своїх дітей, утримувати їх в неповнолітньому віці, а також у повнолітньому, якщо діти непрацездатні й потребують матеріальної допомоги.

Оскільки головним обов'язком батьків народна педагогіка вважає піклування про дітей, вона прагне для допомоги батькам мобілізувати якомога ширше коло людей. Один із християнських обов'язків батьків – подбати про добрих хрещених батьків для дитини.

Таким чином Мирослав Стельмахович у змісті української етнопедагогічної концепції окреслив глибинну сутність опікунської педагогіки – пестування, плекання, виховання дітей в сім'ї.

Список використаних джерел

1. Стельмахович М.Г. Народна педагогіка / М.Г.Стельмахович. — К. : Рад. школа, 1985. — 315 с.
2. Стельмахович М.Г. Українське родинознавство/М.Стельмахович. Івано-Франківськ, 1994. – 56 с.
3. Стельмахович М.Г Українська родинна педагогіка: Навчально-методичний посібник. К:Фірма”Віпол”, 1997. – 231 с.

Вагомий внесок у виховання вносять представники старшого покоління - бабуся та дідусь. У душах онуків вони залишають на все життя глибокий слід. Хіба можна уявити дитинство без бабусиної чи дідусевої казки, і не тільки дитинство, а й отроцтво, юність. Нерідко вони заміняють маму і батька. Бабусі та дідусі мають перше право на всиновлення, опіку та догляд у випадках відсутності батьків.

Ця традиція виникла із прийняттям християнства. Кожна людина, яка готувалася до прийняття Тайни хрещення, мала духовного опікуна – катехумена. Сьогодні колишні катехумени називаються кумами – хрещеними батьками. Слово кум, очевидно, походить з латинської мови – *compater, commater* – заступник, той, хто взяв опіку над хрещеником[11; 68]. Бути хрещеним батьком чи матір'ю – це велика честь і дуже велика відповідальність. Куми повинні добре знати свої обов'язки, бути хрещеними, високоморальними, добрими християнами. У куми запрошують людей статечних, авторитетних, працьовитих, які викликають почуття поваги: Хрещені батьки беруть на себе обов'язок: дати добре християнське виховання дитини. У випадку смерті рідних батьків дитини хрещені зобов'язані перед Богом опікуватися своїм хрещеником чи хрещеницею до їх повноліття, тобто займатися їхнім вихованням, підтримувати морально, а у разі потреби й матеріально. (“Батьки суджені, а куми люблені”, “Куми рідніші, ніж брати”). Народна мудрість вказує на той факт, що характер хрещених батьків переходить до їх хрещеників. Кумівство належить до чудових знахідок народної педагогіки, педагогічне значення якої переоцінити важко.

Народна педагогіка вчить шанувати батька-матір. Нехтувати своїми батьками, а тим більше кривдити їх ніхто не сміє (“Куля мине, а материне слово

не мине», «Батькова та мамина молитва і з моря викидає, а прокльони в калюжі топлять»). Хто скривдить батька чи матір, братів, сестер чи дітей, того сумління гризтиме все його життя. Повнолітні діти зобов'язані опікуватися непрацездатними батьками, які потребують матеріальної допомоги, піклуватися про них. Народна педагогіка пильно стоїть на сторожі здійснення цих справедливих вимог у житті, засуджує тих дітей, які цураються своїх батьків, забувають про свій синівський чи дочірній обов'язок перед ними. Саме про таких дітей розповідається в українських народних казках («Невдячні сини», «Три доньки»), піснях («У неділю рано-раненько», «Моя доню») та ін..

У народній педагогіці здавна укорінилася добра традиція привчати молодь до піклування про слабших. Навіть людину хвору не залишали на поталу, одягали, годували, по можливості лікували, та доглядали аж до смерті. Так чуйне, уважне ставлення до людей похилого віку, хворих, калік, сиріт розглядається як одна з найхарактерніших ознак людяності.

Виховна народна мудрість виплекала опікунську педагогіку сирітства. В народній педагогіці звучить ідея опіки дитини-сироти. Народ-вихователь присвятив цій проблемі чимало українських прислів'їв та приказках («Як помре мати – розбігаються діти з хати», «Мати з хати – горе в хату», «За сиротою журба за журбою», «Сиротою жити — сльози лити», «Ніхто не бачить і не чує, як сирота плаче і горює», «Сироту лають і б'ють, та плакати не дають», «Сироті хоч з моста та в воду». Жодного радісного просвітку не було в житті сироти «зранку аж до останку», «Росла — весни не бачила, зросла — літечка не знала, прийшла осінь — сирітського серця не нагріла»). Зазначаючи, що дуже важко жити дітям «без роду, без плем'я — без привіту, без совіту», народ ніколи не втрачав надії на поліпшення їх становища («Сирітська сльоза не капає дарма», «У сироти на подвір'ї сонце засвітить»).

Доля селянських сімей завжди була нелегкою. Вони часто страждали від пожеж, голоду, передчасної смерті, внаслідок чого діти залишались сиротами. За народною традицією вважалось, що смерть батька чи матері страшна не сама по собі, а наслідками для дітей, бо доля сироти важка і незavidна («Бідну

сиротину ніхто не приголубить”, “Сиротою проживати гіркі сльози проливати”). До сиріт народна педагогіка відносила і позашлюбних дітей. У випадках, коли мати відмовлялась від такої дитини, вона залишалась сиротою при живих батьках. До складу сиріт народна мудрість відносила і дітей, які втратили одного з батьків (“Ти zostався сиротою, а я молода удовою”). Якщо дитина залишалась сиротою, то її вихованням часто займались сторонні люди, у яких вона наймитувала. У пісенній народній творчості відображаються складні умови життя сироти: напівголодне дитинство, непосильна праця (“Бо сирота рано встає, та пізно лягає. Бо сирота до полудня обіду чекає”). Крім того, дітей-сиріт часто віддавали в притулок або приходську школу. Конкретні моменти дитячого побуту так званих шкільних сиріт» голод та жорстоке поводження _ відображені в піснях та щедрівках дитячого фольклору[11].

8. Сявавко Є. Українська етнопедагогіка в її історичному розвитку / Є. Сявавко. — К. : Наукова думка, 1974. — 151с.

9. Українське народознавство: Навч. посіб / За ред. С.Павлюка. — К.: Знання, 2006. — 568с.

10. Усатенко Т. Етнопедагогіка / Т.Усатенко //Енциклопедія освіти / Гол. ред. В.Кремень. — К. : Юрніком Інтер, 2008. — 274 с.

11. Ченбай І. Питання сирітства в народній педагогіці/І.Ченбай//Соціальна педагогіка: теорія і практика. — 2008. — С.65-70.